

Sait Faik Abasıyanık'ın Hikâyelerinin Ekoeleştirel Okuması

Selma ELYILDIRIM*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı ünlü Türk yazar Sait Faik Abasıyanık tarafından yazılan üç kısa hikayeyi ekokritizm açısından incelemektir. Ekokritizm, edebiyat ile çevre arasındaki ilişkiyle ilgilenen disiplinlerarası bir alandır. Yunanca kelimeler “oikos” ve “kritis”ten türeyen ekokritizm, canlıların çevreleri ile olan bağlantısına ve ekolojik okur yazarlığa odaklanmaktadır. Terimi ilk kullanan kişi William Rueckert olsa da, 1989 yılında Glotfelty ve Love’un çalışmasından sonra önem kazanmıştır. Glotfelty, ekokritizmi edebiyatın fiziksel çevreyle olan ilişkisini incelemek olarak tanımlar ve dünya merkezli bir yaklaşımı vurgular. Son yıllarda ekokritik çalışmalar, yeşil etik ve siyasi gündemlerle ilişkilendirilmiş ve disiplinlerarası doğası sayesinde medya, felsefe ve çeşitli sanat alanlarına kadar geniş bir uygulama alanı bulmuştur. 1990’larda ortaya çıkan bir hareket olarak, çevresel bağlamları vurgulayarak geleneksel edebi analizi eleştirir. Yukarıda belirtilen belirgin yönleriyle ekokritizmi göz önünde bulundurarak, önde gelen Türk yazarın “Son Kuşlar,” “Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikaye” ve “Korentli Bir Hikaye” adlı hikayeleri incelenmiştir. İlk hikayede, avlanma uygulamaları nedeniyle kuş popülasyonlarının azalması anlatılmakta ve kişisel çıkarlar için doğanın tahrip edilmesi eleştirilmektedir. İkinci hikayede, doğal kaynakların ticarileşmesi anlatılmakta ve zengin destekçiler ile şifa arayan yoksul yerel halk arasındaki fark açıklanmaktadır. Üçüncü hikayede, çevrenin metalaştırılmasının yanı sıra toplumsal yapılar ve otorite figürlerinin yüzeyselliği eleştirilmekte ve çevre ile gerçek bir bağ kurma ihtiyacı vurgulanmaktadır. Bu hikayeler aracılığıyla Sait Faik, doğanın korunmasının gelecek nesiller için önemini vurgulamakta

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye
E-posta: selma.elyildirim@hbu.edu.tr ORCID: 0000-0002-8216-7650
DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0230

ve insan varoluğu ile ekolojik dünya arasındaki karmaşık bağları sorgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Ekokritizm, doğa, insan, dünya merkezli yaklaşım, metalaştırma

Ecocritical Reading of Sait Faik Abasıyanık's Stories

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate three short stories written by well-known Turkish author Sait Faik Abasıyanık in terms of ecocriticism, which is an interdisciplinary field dealing with the relationship between literature and the environment. Ecocriticism originating from the Greek words “oikos” and “kritis”, focuses on the connection between living beings and their surroundings beside ecological literacy. Although the first person using the term was William Rueckert, it gained importance after Glotfelty and Love's study in 1989. Glotfelty describes ecocriticism as the study of literature's relationship with the physical environment and stresses a world-centered approach. In later years, ecocritical studies have been related to green ethics and political agendas and with its interdisciplinary nature its application has ranged from media and philosophy to various fields of art. As a movement emerged in the 1990s it critiques traditional literary analysis by emphasizing environmental contexts. In view of ecocritism whose striking aspects are given above the prominent Turkish writer's stories “Son Kuşlar,” (Last Birds), “Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikaye,” (A Story with Radioactivity and Interviews) and “Korentli Bir Hikaye” (A Story with Korent) have been analyzed. In the first story, the decline of bird populations is narrated due to hunting practices and the destruction of nature for personal benefits is criticized. In the second story, the commercialization of natural resources is addressed and the disparity between wealthy patrons and poor local people seeking healing is explained. In the third story, societal structures and the superficiality of authority figures as well as the materialisation of environment are critiqued and the need for a genuine connection to the environment is emphasized. Through these stories, Sait Faik highlights the importance of preserving nature for future generations and questions the intricate ties between human existence and the ecological world.

Key words: Ecocriticism, nature, human, world-centered approach, materialism

Giriş

Çevre ile edebiyat arasındaki ilişkiye odaklanan ekoeleştiri disiplinler arası bir alandır. Kökeni Yunanca “oikos” ve “kritis” sözcüklerine dayanan ve “ev” ya da “çevre” hakimi anlamına sahip olan sözcük yaşayan canlılar ve çevreleri arasındaki bağlantının yanı sıra ekolojik okur-yazarlığı ifade etmek için kullanılmıştır (Howarth 1996: 69). Sözcüğe 1978 yılında yazdığı “Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism” (Edebiyat ve Ekoloji: Ekoeleştiri de bir Deney) adlı makalesinde yer veren kişi William Rueckert’tir. Yazar sözcüğü ekoloji ve ekolojik kavramlarının edebiyata uygulanmasının altını çizmek için kullanmış ancak 1989 yılında Glotfelty ve Love’un Batı Edebiyatı Derneği toplantısında yaptığı “ekolojik eleştiri” çağrısına dek kullanıma girmemiştir. Bu araştırmacıların tekrardan gündeme getirmesinden sonra kavram yaygın kullanım kazandığı gibi geniş bir perspektiften ele alınmaya başlamıştır (Bracke 2022). Sözcük için yorumlayanların dahil olduğu kuramsal çerçeveye bağlı olarak pek çok tanım sunulduğu görülür. Glotfelty 1996 yılında Harold Fromm’la birlikte editörlüğünü yaptığı *The Ecocriticism Reader* adlı antolojinin giriş bölümünde ekoeleştiriye “edebiyat ve fiziksel çevre arasındaki ilişkinin araştırılması” (1996: xviii-xix) olarak sunar ve feminist eleştiri de dil ve edebiyatın cinsiyet bilinci penceresinden, Marksist eleştiri de metinlerin üretim ve ekonomik sınıfların durumları açısından gözden geçirilip farkındalık oluşturulduğuna, ekoeleştiri de ise edebi çalışmaların dünya-merkezli bir yaklaşım ile ele alındığına dikkat çeker: “ekoeleştiri, edebiyat çalışmalarına antropomorfik veya insan merkezli bir yaklaşımdan ziyade dünya merkezli bir yaklaşım getirir” (1996: xviii). Bu tanımın edebi eserlerin çevresel kaygıları yansıtmayı, etkilemesinin yanında onlara verilen yanıtların incelenmesinin öneminin altını çizdiği düşünülür. Glotfelty’nin ekoeleştiri açısından üzerinde durduğu bir diğer konu tüm ekolojik eleştirinin insan kültürünün içinde yaşadığı fiziksel dünya ile ilişkili olduğu, onu etkilediği gibi kendisinin de etkilendiği gerçeğidir.

Garrard’ın (2004: 3) açıklamalarına gelince, ekoeleştirmenlerin yapmış oldukları kültürel çözümlemeleri “yeşil” bir ahlak ve politik gündemlerle bağlantılandırdıklarından, bu yüzden ekoeleştirininki felsefe ve politik kuramlarda yer alan çevresel gelişmelerle ilişkili olduğundan bahseder. Bir başka deyişle, ekoeleştirininki edebiyatın ekolojik sorunlar ve doğaya karşı toplumsal tutumun etkileşime girme şeklini dikkate alması gerektiğini tartışır. Yaptığı tanımda ekoeleştiriye “insan ve insan olmayan arasındaki

ilişkinin araştırılması” şeklinde yorumlar. Buradaki “insan” sözcüğünün eleştirel bir şekilde ele alınması gerektiğini vurgular (2004: 5). Lawrence Buell (1995) *The Environmental Imagination* (Çevresel İmgelem) adlı çalışmasında, ekoeleştiriye genel bir tanım olarak niteleyerek edebiyatın çevresel yönlendirilmesine gönderme yapan şekilde kullanıldığını değinir. Ayrıca eleştirel edebiyatın insan dışı çevreyi temsil etmesi gerektiği, bir yer duygusu sergilemesi gerektiği, ekolojik karşılıklı bağımlılık anlayışını yansıtmaması gerektiği ve çevresel krizle ilgilenmesi gerektiği şeklinde dört ana özellik belirler. Buell’in çizdiği bu çerçeve, edebiyatın çevre bilincinin oluşturulmasında bir araç olabileceğinin anlaşılması ve derinlemesine araştırılmasına yönlendirir. Richard Kerridge (1998: 5) ise ekoeleştirininki metinleri ve fikirleri uyumluluk ve yararlılık açısından değerlendiren yaklaşımını, çevresel krizlere verilen yanıt şeklinde yorumlar.

1. Ekoeleştirininki Kuramsal Çerçevesi

Ekoeleştirininki edebiyat ve kültür çalışmalarının yanında medya, film, felsefe ve tarih gibi pek çok bilim alanını kapsayan (Clark 2011: 8) disiplinler arası doğasından dolayı bu görüşle ilişkilendirilen kuramsal yaklaşımlar çok çeşitlidir. 1990’lı yıllarda tanımlanmış bir hareket olarak ortaya çıkan ekoeleştiri insan kültürü ile doğal dünya arasındaki ilişkileri irdelerken geleneksel edebi çözümlemelerin aksine çevresel bağlamların göz önünde bulundurulmasından yana tavır sergiler. Bunda artan çevresel krizlerin etkisi de söz konusudur. İnsanın doğa ile ilişkisinde genel olarak doğa aleyhine doğaya tahribat verip ekolojik dengenin bozulması hakimdir. Bu nedenle Robert J Brulle’ye (aktaran Clark 2011: 1) göre sorun kişilik, mülkiyet ve ahlâkla ilgilidir:

“Doğal çevrenin korunmasına ilişkin sorular sadece teknik sorular değildir; aynı zamanda iyi ve ahlâkî yaşamı neyin tanımladığıyla ve varoluşumuzun özü ve anlamıyla da ilgilidirler. Dolayısıyla bunlar, uzmanlar arasındaki seçkin diyaloglarla çözülmesi gereken sadece akademik veya teknik konular değildir. Bunlar, insan topluluğumuzun ne olduğunu ve nasıl olması gerektiğini tanımlamaya ilişkin temel sorulardır.”

Burada insanların çevreye karşı ahlâkî sorumluluklarının altı çizilir. İnsan eylemlerinin önemi ve bu eylemlerin bir bütün olarak biyosfer için iyi olanı anlayarak gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanır.

Bu bağlamda Buell (2005) ekoeleştirininki “dalgalara” ayrıldığını belirterek ilk dalgada ekoeleştirininki doğaya karşı tutumunun, tarihsel açı yerine, yaban

yaşamı ve doğa yazımının ön planda tutulduğu bir yaklaşımla ele alındığından bahseder. Burada politik ve kuramsal boyutlar dikkate alınmaz (Gladwin 2017). Ekoeleştirinin ilk ilişkilendirildiği edebi akımlardan birini temsil eden Romantizm doğanın yüce yönlerini ön plana çıkarmıştır. Romantik şairler, özellikle de İngiliz Edebiyatının güçlü temsilcileri Wordsworth, Keats ve Coleridge, ilk olarak insan-doğa ilişkilerine dikkat çekmiş, doğanın estetik değeri ve manevi yönünü ön plana çıkarmışlar ve modern ekoeleştiril düşünceler için çığır açıcı eserler üretmişlerdir. Özellikle manzara, flora ve fauna betimsel olarak sunulurken doğa bir ilham kaynağı ve şehir yaşamının karmaşasından uzaklaşmak için ideal ortam olarak resmedilmiştir.

Yirminci yüzyılın sonlarında görülen ikinci dalgada Rachel Carson'un 1962 yılında kaleme aldığı *Silent Spring* (Sessiz İlkbahar) önemli bir etkiye sahiptir. Bu çevreci bilimsel kitapta Carson tarım ilaçlarının tehlikelerine değinirken ekosistem üzerindeki etkilerine de odaklanmıştır. Bu dalgada doğanın estetik güzelliklerinin aksine insanların bura üzerindeki etkilerinin eleştirel bir gözle değerlendirilmesine önem verilmiştir. İnsan merkezli çalışmalarda, emperyalizm ve ekolojik bozulmanın eleştirildiği, hayvanlar ve bitkiler için eyleme geçmenin altının çizildiği, ekoloji bakımından marjinal grupların incelenmesinin önemine vurgu yapıldığı çalışmalara yer verilir. Bu çalışmalarda insan dışı varlıkları da içine alan geniş bir anlayışı savunma ve insan merkezcilığe karşı çıkış söz konusudur (Gladwin 2017).

“İnsan Çağı” (Antroposene) şeklinde kavramlaştırılan yaklaşımda insanı merkeze oturtan bir duruş sergilenir. “Antroposentrik” bir bakış açısı doğal dünyayı ekonomik açıdan bir kaynak veya belirli sosyal ve kültürel değerlerin ifadesi şeklinde insanla ilişkili olarak değerlendirir. Antroposentrizm bütün eko sistemi ön planda tutan ve insana ayrıcalık vermeyi reddeden biyosentrik bakış açısı ile ters düşer fakat gerçekte biyosentrizm, insanlar tarafından ortaya konan bir yaklaşım olmasından dolayı bir anlamda o da insan merkezlidir (Clark 2011: 3). Bu dalgada bu sorunlar incelenerek insanların doğaya ve jeolojik yapıya verdiği zararlar tartışılır (Amos 2016). 1800’lerde Endüstri Devrimi’nin ortaya çıkışı ile yeni bir coğrafi döneme girilerek insan etkinlikleri doğanın güçlerine karşı rakip haline gelir (Steffen, Crutzen ve McNeill 2007: 614, aktaran Clark 2015: 1). Bu da insanların kendi kendilerini yok etmesine neden olabilecek ekolojik sorunların göz ardı edilerek küresel kapitalizmin buyrukları doğrultusunda çevresel kirliliğin yanı sıra ormanları, doğadaki canlıları ve doğayı yok etme mücadelesine dönüşür. Yaşanan gelişmeler ilerleme ve modernleşme şeklinde sunulur

(Clark 2015). Bu dalgada politik ekoeleştiri ortaya çıkarak çevre sorunlarının sosyal adalet ile bağlantılı olduğu tartışılmaya başlanır. Marjinalleştirilmiş grupların çevresel bozulmadan daha fazla etkilendiği vurgulanır.

Beck (1998: 119, aktaran Clark 2011: 1) olup bitenleri yorumlarken, aslında kendi çıkarları adına insanların insan olmayan diğer varlıklara yönelik zararlarını belirterek, bunların planlı olmadığını “istenmeyen sonuçlar çağında yaşıyoruz” şeklinde dile getirir. Ancak ortada var olan gerçek doğanın katledildiğidir. Bu arada doğa sözcüğü yerine çevre terimi kullanılarak ekoeleştirin çalışma alanı genişletilmiş, doğa sözcüğü ise bilimsel ve ahlâkî açıdan bir yorum getirme kavramına dönüşmüştür. Bu bağlamda Luke’un (1997: 195, aktaran Clark 2011: 6) açıklaması dikkate değerdir: “Kirlilik atmosferin kimyasını değiştirirken, şehirleşme hava olaylarını yeniden yapılandırırken, mimari genişleyen megakentlerdeki bütün biyomları kuşatırken, ve biyoteknoloji var olan biyokütlenin kodlarını yeniden düzenlerken, dünyanın pek çok şeyi, bir ‘inşa edilmiş çevre’, bir ‘planlı yaşam ortamı’, ya da ‘gözetimli çeşitlilik’”tir. Burada verilen örneklerle üzerinde durulan nokta doğanın kendi doğasını değiştirmeye çalıştığıdır.

Birinci ve ikinci dalgalarda bulunan öğeleri birleştiren üçüncü dalga 21. yüzyılın başlarında ağırlık kazanmıştır. Çevresel sorunların ırk, cinsiyet, sosyal sınıf ve sömürgecilikle iç içe geçmiş olduğu bilim çevrelerince açıklanmıştır. Ekoeleştirin alanı farklı sesleri içerecek şekilde genişletilmiş, farklı toplulukların kendi kültürlerinde çevre ile olan bağları araştırılmıştır. Ekofeministler ve “sosyal ekoloji” düşünürleri, doğa üzerinde baskınlık kurma fikrinin altında aslında insanın insana egemen olma istediğinin yer aldığını savunmuşlardır. Ekolojik sorunların kaynağı olarak insan toplumunda bulunan hiyerarşi yapıları ve “elitizm” sunulmuştur. Bu yapıların asıl amacının diğer insanların yanı sıra doğal dünyanın kaynaklarının kâr amacıyla sömürülmesi olduğuna değinilmiştir. Buna karşı durmak için de adaletsizliğin olmadığı, küçük ölçekli anarşist toplum yapılarına doğru evrilerek temel siyasi reform yapılması önerilmiştir (Clark 2011: 2). Bu dalgada küresel ısınma ve bunun sonucunda görülen iklim değişikliği, ekolojik krizler gibi sorunlar, ekoeleştirel uygulamaların anlaşılmasına yönelik çalışmalar yer almıştır. Anglo-Amerikan çalışmalarının ötesine giderek başka coğrafyaların çalışmalarına odaklanma hedeflenmiştir (Gladwin 2017).

2. Sait Faik Abasıyanık'ın Öykülerinde Ekoeleştirir

1906 ile 1954 yılları arasında yaşayan Sait Faik Abasıyanık Adapazarı'nda dünyaya gelmiş, iyi bir eğitim görmüş, bir süre İstanbul Darülfünunu'nda (Üniversitesi) Türkoloji okumuş fakat daha sonra iktisat öğrenimi almak üzere İsviçre'ye gitmiştir. Lozan'da kısa bir süre kaldıktan sonra Fransa'nın Grenoble şehrine giden ünlü yazar 1931-1935 yılları arasında orada kalmıştır. İstanbul'a dönünce kısa bir süre Türkçe öğretmenliği yapmış, daha sonra babasının isteği üzerine toptancı dükkanı işletmeye başlamış, fakat bu iş başarısızlıkla sonuçlanınca yazı yazarak hayatını kazanmaya başlamıştır. 1939 yılında babasını kaybedince de annesi ile birlikte Burgazada'daki evlerinde yaşamıştır. "Modern edebiyata yaptığı hizmetlerden dolayı" 1953 yılında Amerika'daki Mark Twain Derneği'ne onur üyesi olarak seçilmiştir (Son Kuşlar, 2012).

Fransız yazarlar André Gide, Comte de Lautréamont ve Jean Genet'ten etkilenen Sait Faik kendisinden önce gelen Cumhuriyet sonrası yazarlarının kimilerinde olduğu gibi Batı'daki gelişmelerin, edebi anlayışların etkisinde kalmaksızın kendi yazım tekniğini geliştirmiş, bu nedenle de "kökü kendinde olan" yazar olarak saygınlık kazanmıştır (iskultur.com.tr/yazarlar/sait-faik-abasiyanik, para. 2). Klasik öykü yazımına ilişkin tekniği yıkıp doğayı, insanları ve çevresinde gördüğü olayları basit ve samimi dille anlatırken iyi ve kötü taraflarını gözlemlediği gibi aktarmıştır. Kullandığı dilde şiirsel anlatım ve ustalık ön plana çıkarken Türk hikaye yazarlığında tarzıyla bir dönüm noktası oluşturmuştur. Kendi özgün dil ve yazım şekli ile pek çok yazara kılavuz olmuştur.

Bu çalışmada Sait Faik Abasıyanık'ın *Son Kuşlar* adlı öykü kitabında toplanmış öykülerden üç öykü, "Son Kuşlar", "Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikaye" ve "Korentli Bir Hikaye", ekoeleştirilme açısından incelenmektedir. Bu öykülerden ilkinde olayların geçtiği yer olan Ada'da zamana dair bilgi verilerek, yazın bittiği ve kışın gelmekte olduğu önce şiirsel bir betimleme ile okura anlatılır. Daha sonra doğal bir şekilde betimlenen bir kır kahvesinden bahsedilir. Tabiatın ve çevrenin sunumu oldukça samimi bir dille aktarılıp etrafta duyulan karga seslerine dikkat çekilerek konu ustaca kuşlara getirilir: "Karga sesleri geliyor şimdi de. Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda kuşlar uğrardı. Cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı." (2012: 3).

Daha sonra kuşların iki senedir Ada'ya gelmediğinden bahsederek buna "bırr damlacık etleri" için kuşları avlayan insanların neden olduğunu

anlatmaya girişir. Bir grup insan birbirine yapışmış, pislik renginde çomaklar kullanarak kuşları avlarlar. Çomaklar bir ağacın altına bir çığırtkan kafesi ile konur ve ağacın her dalına ökseler bağlanır. Hür olan kuşlar kafesteki kuşun feryadını duyup geldiğinde ökselere takılan kuşlar katledilir, bu da okura şu şekilde aktarılır (Abasıyanık 2012: 3):

“Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler bir müddet beklerler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı.”

Bu işleri organize eden kişi Konstantin adlı bir zahire tüccarıdır. Galata'da yazıhanesi olan tüccar okura kötülüğü yüzüne vurmuş bir insan gibi kalın, tüylü bilekli, geniş göğüslü, kara kara benekleri olan bir buruna sahip, saçları derisinden fırlamış, gülüşü kalın, kısa adımlarla yürüyen biri olarak tasvir edilir. Ancak aynı kişinin özünde kötü olmadığı sessiz ve mütevazî kişiliği zenginliğini göstermeyen, dedikoduya karışmayan, kendi halinde komşularının sevdiği bir insan figürü ile anlatılır. Bununla birlikte iş kuşları avlayıp pişirmeye geldiğinde dönüştüğü canavar “O esmerle sarışın arası isketelerin bir damlacık etlerinden yapacağı pilavın hazzıyla pırıl pırıl yanan krom dişleriyle nasıl koparırdı kuşun imiğini, bir görseydiniz ...” (2012: 4) cümlesi ile anlatılır. Güz mevsiminde Konstantin'in dönüştüğü “canavar” hali, Eylül ayında vapurdan inerken gökyüzüne bakıp “Bizim pilavlıklar geldi” (2012: 4) deyişi, kuşların sesini taklit ederek onları kandırıp vapurun etrafına toplaması yazarı hüzne boğar. Bütün bu anlatımda Konstantin insan sömürsünü temsil eden karakter olarak sunulur. İnsanın doğadan kopukluğu onun üzerinden işlenir. Kafesteki kuşun yardımına gelen kuşlar masum kurbanlar olarak kişileştirilir.

Duyduğu hüznü yazar hikayesinin devamında “Seneler var ki kuşlar gelmiyor. Daha doğrusu ben göremiyorum. Güzün o güzel günlerini pencereden görür görmez, Konstantin Efendi'nin bulunabileceği sırtları hesaplayarak yollara çıkıyorum. Bir kuş cıvıltısı duysam kanım donuyor, yüreğim atmıyor.” (2012: 5) şeklinde ifade eder. Oysa, O'na göre, sonbahar kocayemişleri, havadaki görünen beyaz bulutları, yazın aksine yakmayan güneşi, denizde bulunan durgun maviliği, etraftaki yeşillığe cıvıltılarıyla eşlik eden kuşlarla birlikte huzur verirken, birbirini sevip sayan, aç gözlülüğün, hırsların olmadığı, mutlu insanları içinde barındıran bir dünyayı düşündüren

aydır. Konstantin Efendi gibilerin yiyecekleri bir parça et için kuşları yok ederek, neslini tüketerek bu düşüncelere mani olduğunu vurgular Sait Faik.

“Son Kuşlar”da ele adlıği konulardan biri de yol kenarındaki çimlerin sökülüp birilerinin bahçelerine götürölmesidir. Basmaya kıyamadığı yeşilliklerin dört çocuk tarafından belle sökülüp çuvallara doldurulduğunu gördüğünde neden bu şekilde davrandıklarını sorar. Aldığı cevap zengin deri tüccarı bir Hollandalı’nın evinin bahçesini düzeltmek için çimlerin söküldüğüdür. Karakola haber verse de yol kenarındaki çimleri sökmenin ceza nedeni olmadığını öğrenir. Bunu hikayeleşiren yazarın bu öyküdeki son sözleri doğayı korumayan insanların, ne yazık ki gelecek nesillere bırakacak bir şeyinin olmayacağı gerçeğidir: “Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde güz mevsiminde artık esmer lekeler göremeyeceksiniz. Günün birinde yol kenarlarında toprak anamızın koyu yeşil saçlarını da göremeyeceksiniz. Bizim için değil ama, çocuklar, sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördük. Sizin için kötü olacak.” (2012: 7).

İkinci hikaye “Radyoaktiviteli, Röportajlı Hikaye”de maden suları ve şifalı suları içeren banyoları ile meşhur bir köye yapılan yolculuğun gözlemleri okura sunulur. Otomobil durduğunda sevimsizliğini anlatmak için “yüzünün kalayı dökölmüş bakır yüzölü” (2012: 33) olduğı vurgulanan kazma dişli Kahraman adında bir adam kendilerini karşılar. Yapmacık bir dostluk, kibarlık, samimiyet ve iyilik maskesi ile kendilerini karşılayan kişi maden suyundan ikram edip kalitesini överken köylülerin “cehalet” nedeniyle bugünkü medeniyeti anlamadığından bahseder. Çardağın altına gelen köylüler şikayet etmektedir. Karşılayan kişi ise kendileri oraya gelmeden önce tesisin bulunduğı yerin çöplük olduğunu belirtip köylü kabilelerinin sudan şifa bulmak için gelişini şu şekilde anlatır:

“Arabalarla, manda sırtında, ökü z boynunda, insan omzunda kel, kör, uyuz, egzamal, mantarlı, cüzamlıya kadar efendim bir köylü kafilesi tam bu zamanda gelir, şu gördüğünüz meydanı tıklım tıklım doldururdu. Suyun içinde kelin mi yıkayan istersiniz, ayağındaki mantarı mı? Vücutundaki beş senelik uyuzu mu? Herkes bu suyun içindeydi. Kazalar bile olurdu; gaz boğardı kimini. Doktorlar ilk muayenelerinde sıhate muzırdır diye rapor verdiler.” (2012: 33-34)

Daha sonra neden şimdi hasta köylülerin, insanların olmadığı sorulduğunda önceleri binlerce insanın gelip çadır kurduğı şimdi ise hastaların tesislerden yararlanmak istemediğı, “pislik” istedikleri suçlaması ile karşı karşıya kalırlar. Gelenler olursa da küçük bir borudan akan sudan

yararlanabileceklerini öğrenirler. Yukarıda inşa edilen tesislerde ise, Avrupa standartlarında boyutları değişen on beş civarında bina ile karşılaşılır. Bunlar oldukça modern, mermer banyolu, dağ manzaralı yerler olup günlüğü on iki lira olan, milyon değerli binalardır. Bunların birçoğunun üstünde buradan yararlanacak kişilerin ismi de yazılıdır. Hasta köylüler içinse günlüğü iki liraya daireler yapılmaktadır ama henüz bitmemiştir. Böylece bu radyoaktifiteli su Kahraman Bey'in deyimiyle “kibar, medeni insanlar”a ayrılmıştır (2012: 35, 37): “Her taraf günde on iki lira ödeyemeyeceklerle kapanmış gibiydi. Şurada bir serçeparmağı kalınlığında, otomobil görür görmez açılan, otomobil gider itmez tekrar deliğine çomak sokulan demir boru; burada, muhteşem mandaların yattığı sıcak çamur; o kadar.” Sait Faik bu hikayede şifalı suya geçmişteki erişebilirlikle şimdiki ayrıcalıklı durumu karşılaştırır. Doğal kaynakların asıl sahiplerinin elinden alınıp ticarileştirilmesini eleştirmenin yanında doğaya erişimde sosyal eşitsizliği vurgular. “İlerleme” ve koruma temasını ele alıp doğanın metalaştırılmasını eleştirir. Sosyal ve çevresel adalet sorunlarına dikkat çekerek doğa ve yerel topluluk pahasına “modernleşme” eleştirisinde bulunur. Ayrıca insanlar ve çevre arasındaki geleneksel ilişkinin kaybına işaret eder.

Son hikaye “Korentli Bir Hikaye” ise, başında bulunan nottan anlaşılacağı üzere, Yunanlı bir hikaye yazarı ile yapılan anlaşma gereğince yazılmıştır. Bu anlaşmaya göre birbirinin hikayelerini okuyarak yirmi dört saat geçtikten sonra konuyu değiştirmeden istedikleri gibi yazacak, isterlerse aynen alabilecek, yazar isterse imzasını atmakta serbest olacaktır. Hikayelere isterlerse buradaki gibi bir not koyabileceklerdir. Yunanistan'ın bir nahiye merkezinde geçtiğini belirttiği hikayeyi “adapte” etmek zor olduğu için Sait Faik not koyarak imzasını atmayı uygun bulduğunu ifade eder.

Hikaye nahiyeeye tayin edilen nahiye müdürünün dış görünüşünün tasviri ile başlar. Müdürün üstündeki pantolonun paçası eskidiği gibi ceketi dar ve süzüktür. Taktığı kravatının düğüm yeri yağlı, ayağındaki ayakkabıların rengi dönmüş, üstüne vurulan boyalardan dolayı rengi kahverengi ve çikolata tonlarının karışımı haline gelmiştir. Üstünde mendil gibi incecik bir pardösü bulunur. Halkın nahiye müdürü ve öğretmenlere karşı tavrı kendilerini beğendirme temeli üstüne oturtulmuş olarak açıklanır. İdarecinin ise bu tavır karşısında kendine üstün süsü verdiğinden bahsedilir. Bunu anlatırken “Nahiye müdürüyle başöğretmen için her insan bir çocuk, yahut da kendine kağıt imzalatırken önünü ilikleyen, elini öpmeye kalkışan biçare bir adamcağızdır” (s. 106) diyerek halktan uzak oluş duyumsatılır.

Nahiye müdürü ile ilgilenmese de yazar halktan onun dürüst namuslu bir insan olduğunu işitip memnuniyet duyar. Daha önceki müdürle kıyaslamada bulunarak eski müdürün fukara insanlara tahammül göstermekten uzak, zenginlere karşı ise ciddi davranan bir tavır takındığından bahsedip yapılan işe ve kendisine önem verilmesini istediğine değinir. Gerektiği zaman sinirlendiğini ama kanundan nizamdan ayrılmadığını da özelliklerine ekler.

Yeni nahiye müdürü ile ahabap olup “Son Kuşlar”da dile getirdiği kuşları ökseyle tutmanın yasaklanması, bunun dışında sokak köpeklerinin aşılandırılıp zehirli köftelerle öldürülmesinin engellenmesinin yanı sıra nahiyede yolların asfaltlanması, ağaçların dikilmesi, kanepelerin kurulması, güzelliğinin bozdurulmaması gibi önerileri olacağına değinir. Ancak bir bayram konuşmasında nahiye müdürünün yaptığı samimiyetten uzak konuşmasını duyunca önerilerinin ona gülünç geleceğini düşünüp ürker. Bu durumla ilgili yorumları hissettiklerini gözler önüne sermesi bakımından oldukça önemlidir: “Hani bu laflar da söylenebilirdi belki. Bir nahiye müdürü belki de böyle laflar da söylemeliydi. Ama hiç olmazsa azıcık söylediklerinden sıkılan bir hali olmalı değil miydi? Olmazsa, söylediklerine kendisinin de pek inanmadığını ihsas etmeli değil miydi? (2012: 108-109)”

Aradan geçen zaman içerisinde nahiye müdürü evlenmiş çocuğu olmuştur. Nahiyede de bir takım değişiklikler olmaya başlamıştır bu arada. Yazın havası güzel olduğu, arsarları ucuz olduğu gerekçesi ile nahiyeye bir akın başlar ve pek çok yapı inşa edilir. Nahiyedeki değişiklikler, büyüme Sait Faik tarafından eleştirilip bütün gayretlerin nahiyedeki balıkçı köyü havasını değiştirmeye yetmediği bildirilir: “Zevksiz ama muhteşem villalar, köyümün köy, Korent Gölü manzarasını Juan les Pins karikatürüne benzetebilmek gayretiyle didinmesine rağmen bir acayip, adeta topraktan doğan bir mukavemet, köyümden o balıkçı köyü havasını bir türlü gideremiyordu. (2012: 109)”

Doğaya ve çevreye verilen zarar ise bütün çıplaklığı ile okura sunulur. İnşaatlardan çıkan molozların denize döküldüğünden, nahiyenin تنها yerlerine bırakıldığından, çimenlerin söküldüğünden, asırlık ağaçların yapılara zarar vermemesi için köklerinin kireçli suyla kurutulması, yerinden çıkartılması ya da devrilmesinden endişe ile bahseder. Bunları ise şu şekilde tasvir eder:

“Yapı sahipleri amma da inatçıydılar ha! Köyümün havasını değiştirmek için bahçe düzeltmek, arazi tesviye... etmek bahanesiyle yırtınıp duruyorlardı. Kazılardan çıkan molozları denize döktürebilmek için paraları vardı. Tabii

yapı sahiplerinin, ama dedim ya, köyün havasını değiştirmek en büyük emelleri olduğu için adam tutup araba getirtmek, günlerce beklemek de işlerine gelmeyince, kim bilir kimin “ben görmüş olmayayım” göz yummasıyla bu moloz çimenlerin, yosun bağlamış تنها ve güzel yolların üstüne öbek öbek oturtuluyor... O çamsakızlarının akmasıyla, çam iğnelerinin çürümesi ve kocayemiş meyvesinin balıyla asfaltlanmış iki bin senelik, yağmurda mis gibi sakız, nane, zeytin, reçine, atkestanesi, defne ve toprak kokan yollar, çamur içinde kalmıştı. Yol çimenlerinin bile söküldüğü oldu. ... Çamların, zeytinlerin -o defne ve kocayemişler, naneler, devedikenleri, kartopları filan, adam yerine sayılmaz- bile birçoğu, yapılara zarar vermesin diye önce diplerine kireç kuyusu açılarak, buna mukavemet edince bin senelik dallar yer yer budanarak, yine canını muhafaza eder de kurumazsa üç beş gün kötü kötü, düşman düşman bakılarak ve bir gece gövdesine bir halat bağlanıp inim inim inletilerek, ne olursa olsun devrildi (2012: 110-111)”

Bütün bu olumsuzluklara karşı doğa mukavemet göstermeye, değişime karşı koymaya çabalar. Buna durumdan rahatsız olan nahiye halkı da katılır. Ancak yaptıkları sınırlı kalıp doğanın tahribatına karşı duramazlar. Hikaye, başlangıçta tasviri yapılan nahiye müdüründe görülen şaşırtıcı değişimin anlatılması ile sonlandırılır: “Bileğinde altın kol saatiyle, kısa ipek gömleklerine, Avrupa işi kravatlarına bakıp durdum. ... Kışın sırtındaki paltoyu artık ne dıramudana, ne de levant rüzgarı uçurabiliyordu. Palto ağır ağır, tiyatro perdeleri gibi açılıyor, eteklerine kurşun dikilmiş gibi en sert rüzgarda güçlkle kımıldıyordu. (2012: 111-112)”

Bu hikayede de diğerlerinde olduğu gibi insanın doğayı kendi çıkarları için sömürmesine karşı yöneltile eleştiri yer alır. İnsanlar ve çevre arasındaki uyumun kaybolmasına dair endişenin dile getirilmesi söz konusudur. Çevresel tahribatın nasıl gerçekleştirildiği anlatılırken dolaylı bir şekilde yerel ekosistemleri ve gelenekleri korumanın önemi dile getirilir. Bir yandan çevresel ve sosyal adaletin kesişimleri ele alınırken bir yandan da çevre kaygıları, doğanın değiştirilmesinin sonuçları tartışılır.

Sonuç

Sait Faik Abasıyanık hikayelerinde yaşadığı çevrenin olumlu yönlerini yüceltirken olumsuzluklarını da gözler önüne sermeye özen göstermiş, yaşanan çarpık ilişkiler ağı ve bunun sonucu olarak çevre ve doğa zenginliklerinin yok edilmesine dikkat çekmek istemiştir. Biyoçeşitlilik ve doğal habitatların kaybına odaklanarak, insanın doğayı sömürmesine eleştiride bulunmuş, çevresel tahribatın sonuçları hakkında uyarılar yapmıştır.

Doğanın yok edilmesi pahasına “ilerleme” kavramını sorgulamıştır. Yerel ekosistemleri ve gelenekleri korunmanın önemini vurgulamıştır. Kısacası, Türk kısa hikayelerinde çevre temalarının yerini almasında öncülerden biri olmuştur.

KAYNAKLAR

Abasıyanık, Sait Faik (2012). *Son Kuşlar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Bracke, Astrid (2022). *Ecocriticism and the Contemporary British Novel*. Radboud [Repository. 99163. Ecocritism.pdf]

Buell, Lawrence (1995). *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Harvard University Press, 1995.

Clark, Timothy (2011). *The Cambridge Introduction to Literature and the Environment*, New York: Cambridge University Press.

Clark, Timothy (2015). *Ecocriticism on the Edge: The Anthropocene as a Threshold Concept*. Londra ve New York: Bloomsbury Publishing Plc.

Garrard, Greg (2004). *Ecocriticism (The New Critical Idiom)*, Londra ve New York: Routledge.

Gladwin, Derek (2017). *Ecocriticism*. (Erişim Tarihi: 29 Ekim 2024), <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780190221911/obo-9780190221911-0014.xml>.

Glottelty, Cheryll (1996). “Introduction: Literary Studies in an Age of Environmental Crisis,” C. Glottelty ve H. Fromm *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* içinde, s. xv-2, Athens: The University of Georgia Press.

Glottelty, Cheryll ve Harold Fromm, (Der.) (1996). *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology*. University of Georgia Press.

Howarth, William (1996). *Some Principles of Ecocriticism*. C. Glottelty ve H. Fromm *The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology* içinde, s. 69-91, Athens: The University of Georgia Press.

Kerridge, Richard (1998). “Introduction,” R. Kerridge ve N. Sammells (Der.) *Writing the Environment* içinde, s. 1-9, Londra: Zed Books.